

A nagy forradalom egyik katonája

RÉSZLET

Szuboticán a városvégi homokon, a régi gyárak és a vasutas kolónia mögött is házak, utcák sorakoznak, benyúlnak egészen a szőlőig. Ez a kertváros legszéle. Itt, Méhecske utca 1. alatt **Győke Lajos** egyszerű vertfalú háza. Külsőben meglehetősen viharvert, (vagy húsz éve tapasztatlan), de belül elég magas, napfényes épület. Valami kis örökség fölhasználásával »ragasztották« sok sanyarúság közepette a régi Jugoszláviában. A padlózásig nem jutottak el.

Itt él hatvanhat évével egyedül a nyugdíjas öreg harcos.

Falusi kovácsinas, majorsági műhelyekben segéd, majd városi üzemek vasmunkása, vasúti kazánkovács. És a történelem viharában három forradalomnak részese...

Mintegy három évtizedes ismeretségünk alatt többször elbeszélgettünk. Legutóbb Októberről. En inkább csak kérdeztem, ő mesélt...

— — — — —

... Azután az orosz frontra vetették át ezredünket. Ott jobban kellett a lovasság, mert nagy baj volt a fronton. Tizennégy októberében a nagy orosz frontáttöréskor szétkergettek bennünket. Beleágyúztak a lovaink közé. A lovak egy része elpusztult, más része szétfutott. Magunk is szétszóródtunk. De összeszedtek bennünket és más ilyen szétszórt katonákkal együtt gyalogosan újra tűzbe vetettek. Vonalunkat megint teljesen szétverték az oroszok, és többedmagammal fogságba estem. Éppen egyéves katona voltam akkor. Micsoda kavarodás volt az! Ide-oda kísérettek, végre vagy ezeröttszázunkat összereltek és útnak indítottak. Sokat gyalogoltunk és éheztünk az úton, míg egyszer vonatra raktak, és előbb Ki-

evbe, aztán nagy utazás után a Káspi-tengeren túl, Turkesztánba vittek bennünket...

A taskendi nagy kozák-kaszárnyában kaptunk elhelyezést. A koszt elég tűrhető volt. Szabadon járkáltunk az udvarban. Tizenöt tavaszáig semmit sem csináltunk. Akkor a szakmunkanélküli foglyok egy részét kivitték a gyapotföldekre dolgozni. Nehéz munka volt, mesélték. Minket ipari munkásokat nemsokára Auletbe vittek, vasútépítéshez. Ott a szakmunkanélküliek talajmunkát meg az anyagszállítást végezték, a vasasok és melléjük beosztva a többi ipari munkás pedig a vasútvonal és az állomások építését. Nagyon nehéz, fárasztó munka volt, sokan kidőltek...

— *Milyen az a vidék, Gyöke bácsi?*

— Hát Taskend már egészen keleties város. Volt ugyan európaias ház is, de sok minden elűt benne a mi városainktól. Aulet jelentéktelen település volt. Az utakon tevék, meg sóvány, apró lovak. Nomád kirgizek jártak be a városba, meg a településekre. Egész mongolos, ázsiai az arcuk. Meg olyan kalmük-félék. Nyáron át sátrakban laktak és ide-oda vándoroltak a nyájaikkal. Asszonyaikat rettenetesen féltették a foglyoktól, meg az orosz katonáktól. Ennivaló, élet egész más arrafelé, nem jó volt ott nekünk.

(Megnézem a lexikont: a u l kirgiz nyelven falut jelent. Nézem a térképeket, Auliye-Ata folyócskát látom apróbetűsen Taskenden túl. És még arrább Alma-Ata várost. Erre valahol építették a vasutat?)

— Emlékszem, Auletnek ejtették ki az orosz katonák a kis település nevét, ahonnan vezették a vasutat. Kutya néhez melő volt. Ott dolgoztunk 1916 júniusáig. Akkor a Donkerületbe szállították át nagy részünket. A Donszkoj-oblasztban Péter-Pálkor egy majorságba, valami Korolyko nevű hatvanezerholdas birtokoshoz adtak ki minket munkára. Én cséplőgéphez kerültem, mások meg az aratáshoz.

Ott sem sokáig maradtunk, ugyanis összetűzés támadt az úr és a foglyok között. Ez a Korolyko csak a vállára ütött korbácsával a nála dolgozó parasztasszonyok közül valamelyiknek: »Gyere be este a tanyára«. Azelőtt szó nélkül ment volna. Most már lázadott ellene a legtöbbször. A felesége akkoriban szült a földesúrnak, mindennap kellett volna neki valamelyik asszony vagy lány. Az egyik ilyen kutyamódon megszólított nő megtagadta az úr követelését. Sírt és keserűen kifakadt. A foglyok biztatták, hogy ne menjen. A gazda földühödött az ellenálláson és korbácsával megverte az asz-

szonyt. A fogoly munkások tiltakoztak a barbárság ellen. Erre a birtokos rendőröket hozatott ki a faluból, és bottal huszonötöt veretett a tiltakozó foglyok fenekére. Csakhogy voltak ott cseh foglyok is. Egy káplárjuk jól tudott oroszul, levélben jelentette a Vörös keresztnek, meg a katonai parancsnokságnak a botozást.

Nagy vizsgálat indult. Kijött a katonai parancsnokkal egy bizottság, sorba állítottak és megkérdeztek bennünket: — Megverték-e? — Nem, engem nem — mondtam én. A másik azt felelte: — Igen — nem. — Megverték — nem vertek meg...

Az összes fogoly munkásokat elvették Korolykotól a legnagyobb mezei munkák idején. A birtokos majdnem sírva könyörgött, hogy ne vegyék el tőle a munkaerőt. De a parancsnok leszidta és nem változtatott elhatározásán. Hogy kapott-e aztán más foglyokat a gazda, nem tudom.

Kevés volt a földeken a munkaerő, a termést alig volt, aki leszedje és elcsépelje. Ezért egyre több foglyot adtak ki munkára. Ipari munkások is kellettek volna mindenfelé. Igen nagy becsületünk volt nekünk, ipari munkásoknak az orosz vidéki nép előtt, mégha ausztrickoknak és vengereknek hívtak is minket. Eleinte nagyon félték tőlünk a falusiak, mert a pópáik mindenféle zagyvasággal és rémmesével tömték meg a fejüket. Avval ijesztgették őket, hogy mi az ördög fiai vagyunk. De aztán, mikor dolgozni láttak, nagyon megtetszettünk. Egy gazdasszony például az egyik foglyot nagyon félelmesnek találta, s nem akarta elvinni, bár hozzá osztották be munkára. Másikat akart volna. A tiszt, aki kiírta, rámondult: »Most félsz tőle, nem tetszik, két hónap múlva meg vele alszol, az anyád lelkit!...«

(Többször is félbeszakítom egy-két szóba szorított kérdésekkel. Az öreg nem áll meg, nem zavartatja magát, csak a kitérőket is beszövi. Pontosan kérdezek, mint egy detektív, de nyugtalanul, ide-oda csapong az érdeklődésem, mivelhogy író vagyok, s nem csupán a fogság krónikájára vagyok kíváncsi. A mult pontos tényei között a röpdőső lelket is keresem.)

— Aztán a Kubánvidékre, Veliki Knjazsicskára adott ki bennünket a katonai kommandó. Valami Bezuglov nevű földesúr birtokára. Ennek már kétszázezer hold földje volt. Hétezer lova, tizenhétezer birkája és elég sok tehene. Saját cséplőgépe volt kettő, két személyautója és szép kastélya. Nagy kutyának tartották. De akadtak a környékben hatszáz ezerholdas földesurak is. Nagyszerű földek mind. Csakhogy

nem ért ott annyit a birtok akkor, mint nálunk idehaza, mert se munkáskéz elég, fölszántott és bevetett föld se sok, se szállítóeszköz elegendő. De azért borzasztó gazdag volt az az úr... Mégis szegényesen etette a munkásait.

— *Hogy folyt az élet a birtokon?*

— Sokat dolgoztunk, de mégis jobb volt kint a birtokon, mint a fogolytáborban. A szakmanélküliek különösen nehéz paraszti munkát végeztek, mégse cseréltek volna a tábori élettel. Mégis csak jobban ettek, mert ahogy a háború előrehaladt, a táborokban egyre rosszabb lett az ellátás. Itt a birtokon a munkások élete nem volt olyan unalmas és kevesebb tetű is akadt. Néha még asszonyhoz is jutottak. Az ipari munkások még kerestek is, valami fizetés járt nekik, meg több mozgási lehetőség és érdekesebb koszt. Nagy szükség volt rájuk a földbirtokosoknál meg a gazdag kozákok majorságaiban. És kint a falvakban is. Messziről odahordták javítani különféle holmit. Én gépszekedtem Bezuglovnál. Még civil ruhát, nyakkendőt is vettem keresetemből...

Jó hosszú időt húztunk ki Bezuglovnál. Persze nyáron volt a legjobb. Lóhúzás cséplőgépen dolgoztam, szalmával kellett fűteni a gépet. Egy lány segített fűteni. Egész nap rakta. Azzal a lánnyal összebarátkoztunk és úgy éltünk nemsokára, akár a házastársak. Sudárnövésű, kedvesképű lány volt. Nevetős. Rendesen együtt aludtunk kint a fészerben, nem ment be a többi közé az istállóba. Féltekeny volt, ha más nővel csak tréfáltam is. Egyszer összeverekedett egy másik lánnyal, mert az véletlenül leült mellém a szalmára, ahol pihentem. Nagyon rendes, dolgos és értelmes lány volt különben. Csak ősszel elkerültek onnan, messze valahová, a falujukba...

Íránta és a többiek iránt egyre jobban kifejlődött bennünk az együvé tartozás érzése. Számkivetett kutyák voltunk, ők mégis embert láttak bennünk. Azt hiszem, a foglyok közül sokan pajtáskodtak a birtokra szegődött parasztnőkkel. Ismerkedésre ezer alkalom is volt: munkaközben, vagy pihenés alkalmával, meg ünnepnap, amikor tánc is kerekedett. Férfinép évek óta alig volt a környéken. A fürdésnél meg különösen megtetszhettek egymásnak.

Mesterséges tó volt a birtokon lóúsztatásra, birkaúsztatásra, ősszel kenderáztatásra. De tavasszal, nyáron sokszor hetekig egészen tiszta volt a vize. Abban fürdött a birtok népe. Nekem eleinte nagyon furcsa volt, hogy anyaszült meztelenül fürdött apraja, nagyja. Máshol, a folyókban is így fürödtek ott. A nők, még a fiatal lányok is. Én rösteltem közéjük menni. Nagyon kinevettek, akkor megembereltem

magam és belenyugodtam a népszokásba, fűrödtünk együtt. Fürdés közben is nyitlak, természetesekek voltak a nők, alapjában nem szabadosabbak, mint nálunk. Ha játszottak is a vízben a fiatalok, csakugy kerülgették egymást, mint nálunk. Illetlenség volt elvonulni azoknak, akik nem tartoztak egymáshoz. De már évek óta tartott a háború, s az idegen fogoly legény sem hiába szemezett a kiválasztott lánnyal...

— *Mikor került el onnan? — siettetem tovább az öreget.*

— Tizenhét májusában lehetett. Megelégtünk a sovány ellátást Bezuglovnál. Hátizsákba szedtük a cókémóknkat, civil ruhát, meg a kis fehérneműnk, s egy gépész fogolytársammal, Vég Sándor debreceni autóméchanikussal gyalog útrakeltünk. Vittünk magunkkal valami falni valót, amit összespóroltunk, elgyalogoltunk a 96 kilométerre levő legközelebbi vasútállomásra, s ott megvártuk az első vonatot. Egy tehervagonban a szállított deszkák közé bújtunk és vitt a vonat, magunk sem tudtuk, hová. Rosztovban állt meg. Néhány napot ott töltöttünk, mivel lágérba nem akartunk vissza menni, tovább utaztunk Azov városába...

— *Nem állították meg magukat sehol sem? Milyen ruhában utaztak? Ellenőrzés nem volt?*

— Valami civil- és fogolyruha keverékben jártunk. Más foglyok is utaztak így. Azt is gondolhatták, hogy átvezényeltek minket más birtokra. Nem igazoltatott senki. Nem törődtek már velünk.

— *Mit csináltak Azovban?*

— Egy zsidó gazda olajütő malmában vállaltunk gépész munkát Vég Sándorral együtt. Ott kihúztunk vagy két hónapot. Aztán megismerkedtünk három vasutassal, három egytestvérrel, akik cséplőgéptulajdonosok voltak. Mindhármuknak volt cséplőgépe. Csak azért álltak be a vasúthoz, hogy ne vigyék őket katonának. Az ő cséplőgépeikhez szegődünk el aztán nyáron. Vég Sándor eleinte nem értett a cséplőgépekhez, autóméchanikus volt, de Bezuglovnál valamennyire beletanult mellettem. Őszig a vasutasok gépeivel cséplünk Azov környékén. Azov táján a paraszti élet sokban hasonlított az itthonihoz. Jól éreztük magunkat. Később a tulajdonosok megkértek, hogy egy ismerősükhöz szegődjek át gépésznek, valami birtokoshoz. Így kerültem Kulisovkába, újra egy olajütő malomba. Ez a kis helység Azov és Rosztov között feküdt, úgy tizenhárom kilométerre Rosztovtól.

— *Azokban és Kulisovkában mint teljesen szabad munkás szegődött el?*

— A háború még folyt, de az ismerős helyeken mi már otthonosan mozogtunk és szabadon. Nem volt ugyan semilyen hivatalos papirunk, vissza is vihettek volna valamelyik táborba, ha rendetlenkedünk, de mi dolgoztunk, nem volt bajuk velünk a munkaadóknak. Már azért is rendszeren viselkedett a legtöbb fogoly, hogy vissza ne kerüljön valahogy a táborba, mert ott egyre kevesebbet törődtek a foglyokkal...

Kulisovkában töltöttem el az őszt és a tél egy részét. Most már mint szabad munkás a saját fejem után igazodtam. A fogolyéletben szerzett élmények hozzájárultak, hogy osztályérzésünk jobban kifejlődjön. Megtanultuk megvetni és gyűlölni a nagybirtokosokat és más hatalmaskodókat.

Minden jel arra mutatott már, hogy Oroszországban különös helyzet érik. Politizálni kezdtek a munkások a birtokokon. Az urak is észrevették és szerették volna tudni, meddig hatolt a népbe a nyugtalanság. Kulisovkában a birtokos úr, a malom gazdája nálam is tapogatózott. Kérdezte, hogy jártam-e munkás szindikátusba odahaza. Mondtam, hogy jártam. Aztán megkérdezte, hogy szocialista vagyok-e? Erre is igennel válaszoltam. Mondta, hogy ő is szocialforradalmár. De tudom-e, hogy mi a bolsevizmus? Mondtam, hogy azt nem tudom. Erre vidámabban mondta, hogy az jó. Nyilván azt vette ki ebből, hogy még keveset tudunk a politikából.

Most már jól ismertem az egyszerű orosz népet. Szegény, elnyomott, de jó emberek voltak, nagyon nyitak, őszinték, közlékenyek. Túrhatően beszéltem már a nyelvüket és ez közelhozott bennünket.

Aztán megismertem többféle kozákfajtát. Láttam kubániakat, amikor Bezuglovhoz utaztunk, meg Tichoreckája környéken. De ezek nekem nem tetszettek úgy, mint a donvidékeik. A doni kozákok arca és viselete is szebb volt. Asszonyaik egész nagyasszonyos viseletben jártak. Kevés volt a kozákok közt a szegény, s lenézték a parasztokat, különösen az ukrán parasztokat. És nagyon szerettek parancsolgatni a hadifoglyoknak.

— *Mit gondoltak maguk akkor a világ eseményeiről?*

— A vidéki birtokokon keveset hallottunk a nagyvilágról. De oda is eljutott egy-egy hír. Sok mindenről suttogtak. A cár elkergetése után pedig ott is hangosabban kezdtek az urak ellen beszélni. Emlegetni kezdték a földosztást...

A tél közepén a forradalmárok bevették Rosztovot. Kezdték menekülni a gazdag polgárok Rosztovból. Mi ott Kulisovkában a ház előtt állva néztük, hogy menekülnek az urak kocsikon, fiákerokon, autókon, asszonyostul, gyerekestül. Voltak, akik a papagájukat vagy a kutyájukat is magukkal vitték a kocsin. Mentek lovasok is, civilek és tisztek keverve. Napokig vonultak át Kulisovkán. A kocsikon tömött kofferok, kosarak, batyuba kötött holmi. És biztosan tömött bugyellárisok. A mi környékünkről is menekülni kezdtek a földbirtokosok. Szép kocsikon, jó lovakkal utaztak. Némelyik nagyobb úr automobilon. Olyan régifajta autók voltak azok, de gyorsabban jártak, mint a kocsik. Szöktek éjjel-nappal. A kulisovkai cselédek, béresek, munkások egy része már gyűlölettel nézte, más része sajnálta az urakat. »Menekülnek« — suttozták egymás között. — »De hová?«

Vitték szép bundáikat a gazdagok, pénzüket, aranyukat, meg az ékszerüket, és a jó parádés lovakat. Csak a megbizottaikat hagyták otthon, vagy a kisebb urak közül egyesek a feleségüket, családjukat. Mentek délre, Azovba. Meg úgy hallottuk, hogy kelet felé Novocserkaskba is mennek azok, akik harcolni akarnak a forradalom ellen. Oda indult a mi olajütőnk gazdája is. Hatszázholdas birtokos volt ő is, és azon a környéken sokat érnek a földek. Feleségét otthon hagyta. Hát erre, hogy az urak menekülését látták, a kulisovkai parasztok nekimentek a gazdám malmának és a nagy olajraktárat teljesen kifosztották. Az utolsó literig elvitték az étolajat. A gépeket is kerülgették, le akarták szaggatni a csöveket, de én lebeszéltem őket. Mondtam, hogy úgy sem tudják mire használni. Így a berendezés épen maradt.

Üres lett a malom, elfogyott a munka. A gazda felesége ugyan váltig mondta, hogy maradjak, enni kapok, majd elvállik aztán, hogy mi lesz. De nekem nagyon bizonytalan-nak látszott az egész állapot. Mit kerestem volna tovább Kulisovkában? Hátizsákba kötöttem a holmimat, begyalogoltam Rosztovba...

(Az öreg szűkszavú ember. Illetve nem is a szó kevés nála, hanem sokszor rideg a megnyilatkozási módja. Száraz tényeket, lezárt tanulságot sorol fel, én pedig személyes élmények után kutatok. De most talán már fölbukkan az elbeszélés folydogálóbber. Nem szakítom félbe kérdésekkel...)

— Rosztov zajos nagy város volt már akkor is. Telistele katonákkal, félig civil, félig egyenruhás hadifoglyokkal. Mentem köztük én is keverék öltözékemben, de ilyen járókelő sok akadt, senki se figyelt rám. Matrózok és hosszúköpenyeges gyalogos frontkatonák, bekecses civilek, mindenütt zajongó,

gyűlésező, seftelő, itt-ott ittasan daloló népség. Nyugtalan hangyaboly volt egész Rosztov. Az emberek kettesével-hármasával, vagy nagyobb csoportokban az eseményeket tárgyalták. Rögtönzött gyűlések néhol. Pályaudvaron, kaszárnyák előtt nyüzsgés. Egy helyen néhány magyar beszélgetett, valahányan katonai egyenruhában. Köztük egy kucsmás, szép fekete férfi. Megkérdeztem őket, hogy van az, hogy orosz egyenruhát viselnek, amikor nyilván hadifoglyok, mert magyarul beszélnek. Rámutattak sapkájukon a vörös csillagra: »Vörösgárdisták vagyunk« — mondták, mintha ez olyan természetes lett volna. — Magyar vörösgárdisták? — kérdeztem csodálkozva. »Azok bizony« — szólt vidáman az a szép fekete, értelmes szemű ember. Később megtudtam, hogy civilben papirkereskedősegéd volt Pesten. Régi szocialista. A nevére már nem emlékszem, hamarosan elsodródtunk egymás közeléből. Kezet fogott velem és beszélgetni kezdtünk. Megkérdezte, hogy én mit csinálok. Mondtam, hogy birtokon dolgoztam eddig, most eljöttem, hogy lássam, mi újság. Elfogyott a munka. »Ne menj te vissza, bajtárs« — ütött a vállamra — »beborult már a nagybirtokosoknak. Szocializmust csinál a forradalom. Győztek a bolsevikok. Az új uralom védelmére önkéntes vörösgárdák alakultak. Állj be te is közénk.« — Jól agitált: — »A bolsevizmus békét akar. Véget vet a háborúnak!«

Nem értettem, mi az a bolsevizmus. Akkor elmondta, hogy az orosz munkásmozgalomban ők jutottak többségbe a szocialisták között, mert ők igazán forradalmi módon akarják megváltoztatni egész Oroszországot. — »A bolsevisták kommunizmust akarnak. A gyárakat és a földeket a munkások állama elveszi a kizsákmányolóktól.« — sorolta a pesti bajtárs.

Kommunizmusról sem hallottam addig. Törtem egyre a fejemet, hogy megértsem. Csak a párizsi kommunárokról olvastam egyszer valamit... »Az az«, — kapaszkodott bele a papirkereskedő elvtárs, — »a kommunárok is azt próbálták csinálni, amit a bolsevisták. Csak még nem voltak olyan erősek« — magyarázta tüzesen. — »A munkásmozgalom becsületes harcosai a bolsevikok. Ők vezetik a vörösgárdát.«

Nem sokat tanakodtam. Otthon is szervezkedtünk a szegény nép ügyéért. Itt is a munkások szervezkednek és harcolnak, hogy a régi rossz világot legyőzzék és békét csináljanak. Valami fölgyulladt bennem. Eleget úztek mások. Mióta munderba öltöztettek, mindig odamentem, ahová mások akarták. Most választhatok. Most odamegyek, ahová akarok, ahová a nép tart. Vonzódtam hozzájuk. A munkásember ösztönével megéreztem, hogy köztük a helyem. Fölcsaptam. Mindjárt kiementünk a vasútállomásra. Ott volt a vörösgárda kommandója egy vonatszerelvény egyik kocsijában. Bekopogtunk. Bent

egy jóképű, barnahajú, munkásarcú ember ült. »A parancsnok« — súgta a papirkereskedő és Sarovnak, Saroginnak vagy ilyesvalaminek mondta a nevét. A parancsnok szívesen fogadott. Mikor megtudta, hogy vasas vagyok, barna bajusza szét húzódott szép fogairól és nevetve megveregette a vállam. Egész csomó cigarettát öntött a markomba és alaposan kikérdezett. Hol dolgoztam, mint fogoly, voltam-e szervezett munkás... — és így sorjában. Kérdezte, akarok-e a vörösgárdában szolgálni? Százhetven rubel fizetés, ruha, ételmezés, dohány, egyszóval teljes ellátás. Beleegyeztem, és aláírtam a listát, amibe bevezette a nevemet. Akkor fölállt és újra kezelt fogott velem. Nem volt magas, de izmos, vállas. Szelíd hullámú hajának néhány fürtje mindig a homlokába esett. Arca határozott, kemény embert árult el. De jóízűt tudott nevetni.

Ennyiből állt a sorozás. Aki jelentkezett, fölverték és beöltöztették. De aztán együtt kellett járni csoportosan a többiekkel. Külön egyikünk se kóborolhatott. Beosztottak a tizenhetes *salon*-ba. A mi *atrad*-unk, vagyis különítményünk legénysege egy vonatszerelvényen lakott. Az egyik vagonban helyei mutatattak, ott letettem a hátizsákomat és kis kézibatyumat. *Bumagát*, egy keskeny, hosszúkás írást állítottak ki a legszükségesebb adataimmal, ha a városban az őrség igazoltatna. Orosz katonaruhába öltöztem. Elmondtam a parancsnoknak, hogy lovas voltam, ezért előbb a lovasokhoz tettek. De két nap múlva átkérdezkedtem a gyalogosokhoz, azzal, hogy nem vagyok valami jó lovas. Ez igaz volt, de volt egy másik ok is. Tartottam tőle, hogy a lóról könnyebben lepuffanhatnak az ellenforradalmárok. A gyalogos katona harc közben könnyebben fedezi magát.

Sokféle népségből állt a vörösgárda. Oroszok, lettek, az osztrák-magyar armádia hadifoglyaiból többféle nemzetiség, és egy kevés német. De az oroszok után legtöbb volt a magyar hadifogoly. Az oroszok közt nők is akadtak. A szanitécmunkát orosz diáklányok végezték. Ott láttam azt az Annát, akiről Soholov olyan felejthetetlenül beszél a Csendes Donban. Soványas, feketeszemű, nagyhajú nő volt. Valami szürke kendő a kontyán. Csizmában, katonaköpenyben járt. A derekán szíj volt és revolvertáska. És láttam Rosztovban Buncsu-kot, a gépfegyveresek vezetőjét. Tipikus oroszarcú, rövidorrú munkásember volt, megnyerő arcú, élénk szemű. A bőrsapkáját sose vette le, csak hátralökte néha a fején.

Gyalogságból, kevés lovasságból és tüzérségből állt a különítményünk. Egy darabig Rosztovban maradtunk, aztán északnak vezényeltek bennünket. Hol itt, hol ott esett kikisebb-nagyobb csetepaté. Néha nagyobb ütközet is. Én a hadműveleteket nem ismertem, csak a parancs szerint végeztem a föladatomban. A bejárt vidékről sincs áttekintésem. Néha na-

pokig úton voltunk, aztán vonatunk beállt valamelyik mellékvágányra, ott vesztegeltünk egy ideig. Mozdonyunk páncélos volt, ágyúkkal és gépfegyverekkel felszerelve. Néhol lekapcsolták a szerelvényről, előre ment tapogatózni, leadott néhány lövést. Ha felelték rá, visszafutott. Aztán kiszállást parancsoltak. Be kellett vonulni a községbe vagy városkába megpucolni az ellenforradalmároktól. Bekerítettük őket. Megszólt az ütegünk. Néha elég volt a fölvonulás, az ellenség szétfutott vagy megadta magát. De voltak mérgesebb összecsapások, amikor nem úsztuk meg olcsón. A sokféle kis helység nevére már nem emlékszem. Ahol gyorsan végeztünk, nem hallottuk a nevét sem a községnek. Egyes helyeken a bekerített zavargók nagyobb része megtévesztett ember volt. Ezek verekedés nélkül megadták magukat. Csak vezetőiket fogtuk le, meg a fölbujtókat. Utánunk jött a forradalmi törvényszék, az kihallgatta őket. A kivizsgálás után halálos ítéletek is következtek, de erről csak úgy kutyafuttában hallottunk.

Hadműveleteinket persze nem tudom olyan szépen elmondani, mint ahogy Solohov ír róluk. Csak az én szakaszomon történt dolgokat figyelhettem meg, azt is futólag, mert vonultunk, fedezéket keresve tüzeltünk, vagy pedig tartalékban álltunk és őrködtünk. Alexej Tolsztoj is ír ezekről a harcokról a Kálváriában. De ő is csak egy-egy részletet ír meg abból, ami velünk és a hozzánk hasonlókkal történt.

Elég az hozzá, hogy sok büntető expedíciót végeztünk, csatároztunk a havas télben. Mert ahogy északabbra haladtunk, egyre hidegebb lett. Arra Rosztov tájékán még könnyebb volt a tél, már január végén megereszkedett a fagy és olvadt. A Don körül hamarabb jön a tavasz, mint fönt Kurszknál vagy Orelnél.

Néha minket szorítottak vissza. Habár a nép nagyobb része velünk volt, akadt mindenfajta ellenfelünk. Néha különféle mensevik-csoportokba ütköztünk, azok munkásokat is magukkal rántottak. Most már tudtam, hogy a mensevikek a munkások félrevezetői. A kisebb parancsnokok politikai beszédeket tartottak köztünk. Hallottuk, hogy azokat is összehívták néha, hogy előkészítsék őket az agitációra. Néha egyszerű vitakozással megoldódott az összeütközés, de gyakran véresen összetűztünk valami tisztikülönítménnyel vagy más hasonló alakulattal. Sokan megsebesültek a gárdánkból, jópáran el is estek. Én valahogy megúsztam és ép maradtam.

Mindig kisebb mellékállomásokra kellett letérnünk a fővonalról. A nagyobb városokban erős volt a munkásság és kezében tartotta a hatalmat. De a kisebb helyeken a kislétszámú munkásság nem volt biztos a dolgában. A sokféleképpen próbálkozó fehérek összeszedelőzködtek, szétzavarták

a szovjeteket, és visszaállították a régi hatalom helyi szerveit. Ilyenkor aztán közbe kellett lépniük. Ha már kiszállást vezényeltek, akkor tudtuk, hogy sűrűsödik a levegő...

Hetekig nem volt néha megállásunk, nagyon kimerültünk a sok csatározásban és folytonos vonulásban.

Nagyszerű parancsnokunk mindig előljárt a harcokban. Vakmerő ember volt. Azt mondták, vasmunkás volt ő is azelőtt. De talán tiszt vagy önkéntes lehetett már a cári hadseregben is, mert értett a tiszti dolgokhoz, s határozottan vezényelt.

Bejártuk a Donvidék egy részét is. Közelebről láttam otthon a kozák népet. Díszes házaik voltak, jómaguk szép emberek, büszkék, szálasak. Az asszonyaik viselete tán legszebb Oroszországban. Urasan éltek. Nehéz dolgunk volt velük, sok volt köztük az ellenforradalmár. Nem nyugodtak bele, hogy másokkal egyenrangúak legyenek, a parasztokkal egy sorba kerüljenek.

Előfordultak azért könnyebb napok is a sok utazgatásban. Egyes helyeken, ahol mozi is volt, kiszálltunk és úgy csoportosan elmentünk filmelőadásokat nézni. A fegyvert persze vittük magunkkal. Vásároltunk is néha egyetmást. És fürödtünk, ha lehetett. Szépek voltak ezek a nyugodtabb napok, amikor sétáltunk és szórakozhattunk. Fiatalok voltunk, jó kosztunk, fizetésünk és jó ruhánk. Bizakodóbbak lettünk ilyenkor.

Kacsaringókkal, kitérésekkel, de mindig följebb haladtunk, észak felé. Kilencszáztizennyolc március tizenegyedikén Orelbe érkezünk. Ott kivagonírozták az egész különítményt. Egy szép nagy kaszárnyába kerültünk. Mindenkinék meg kellett tisztálkodnia. Ruhánkat és alsóneműnket fertőtlenítőbe vitték, másikat kaptunk helyettük. Hárman-négyen valahogy lekéstünk a közös nagy fürdőzésről. Amikor beléptünk a kaszárnya folyosójára, néhány vöröskeresztes ápolónővér csipett el bennünket. Ránk szóltak, hogy tegyük egy sarokba a holminkat, és fürdeni indítottak. Betessékeltek egyenként egy-egy fürdőszobába. Kád is volt, meg vízcsap és meleg víz. Engem is bekísért az egyik ápolónővér a szobába. Az ajtót nyitva hagyta. Beszélgetni kezdtünk, közben sürgetett, hogy vetkőzzek. Én beszélgetéssel húztam az időt, hátha kimegy, és egyre szerettem volna becsukni az ajtót. De ő csak intett, hogy bátran vetkőzzek le egészen, majd ő megfürdet. Kissé röstelkedve mentem a vízbe, még furcsább volt ez, mint mikor kint a szabadban mindenki együtt fürdött. De nem sok időt hagyott gondolkodni, hanem úgy megsúrolt, a hátamat, a hajamat úgy megmosta, hogy még az édesanyám se olyan keményen gyerekkoromban.

Aztán mondta, hogy folytassam a mosakodást, és tiszta holmit hozott, hogy felöltözzek.

Tiszta ágyat is kaptunk. Minden fertőtlenítve volt. Olyan jól aludtunk, ahogy már hónapok óta nem, én meg az egész fogság alatt sem.

Orelben új parancsnokot kaptunk, egy fiatal litván tisztet. Hogy hová távozott régi parancsnokunk, nem tudtam meg. Pár napig tétlen kaszárnya-élet következett. A nővért, aki olyan kegyetlenül megsúrolt, többször is láttam. Ott dolgoztak a nagy folyosó végében, az ambulancián, egy orvos mellett. Tréfálkozva többször szóbaálltam vele. Nem gőgösködött, barátságosan felelt. Egyszer csak a városban is találkoztunk. Elkísértem. Akkor sokáig beszélgettünk. Újra találkoztunk. Így kezdődött az ismeretség, és lassan egész komoly viszonyra fejlődött. Ő huszonegy-két éves volt. Én huszonöt. Csinos, érdekes nő volt, ha nem is olyan szép mint az a parasztlány a kubáni vidéken. Megtudtam, hogy férjes asszony, a férje hadifogoly Magyarországon, Esztergomban. Ő már a cári hadseregben is ápolónősködött. Így maradt itt továbbszolgálni a kaszárnyában. Kint lakott messze a város végén. Előbb nappal jártam, aztán ott is aludtam. De a parancsnokunk megtiltotta, hogy kimaradjak. Hiába ígértem én, hogy reggel ötkor jelentkezek pontosan. Azt mondta, riadó lehet, bent kell lenni mindenkinek a kaszárnyában. Aztán megint csak akkor jártam hozzá, amikor délután nem volt szolgálatban.

Amig az én kis szerelmi regényem folyt, valóban sor került éjjeli riadóra. Valamilyen ezred érkezett haza a frontról, egy egész szerelvény katona. Azok éjjel megtámadták a vörösgárdistákat. Az állomás felől előnyomultak, lelőtték az őrségünket, kinyitották a raktárunkat, ahol harckocsijaink voltak, s gépfegyverrel, harckocsikkal és sok gyalogsági fegyverrel ellátva a belváros felé törtek. Orelen keresztül folyik a Donec folyó. Annak a hídjánál foglaltak állást a mieink. Kézigránátokkal tartották vissza őket, amig a tüzér-ütegünk fölvonult.

Engem tíz ember élén az üteg fedezésére küldtek. Lőtünk a sötét utcák felé, nehogy hátbakapják a tüzéreket. A tüzérek veretni kezdték az állomás környékét, ez használt, hamarosan megtorpantak a fehérek. Kapualjakban, falszögletekben meghúzódva lopakodtak előre és lőttek felénk a ránk támadt katonák. Mi csak lőttünk és lőttünk rájuk hevenyészett fedezékünk mögül. A revolveremet kézben tartva vigyáztam, hogy a tizedünk meg ne hátráljon. Éjjel féltizenegytől majdnem hajnalig tartott a tapogatózó lövöldözés. Ropogott az ágyú, kattogtak a gépfegyverek és pattogott a kézi fegyverek sortüze. Robbantak a kézigránátok is. Külö-

nösen a mieinknél. Mi jobban el voltunk látva. Szerencsére a ránktámadt katonaságnak nem voltak ágyúi.

A füttyülő golyók tüzeiben járták be az ütközet színhe-lyét az utcákon a vöröskeresztes karszalagos diáklányok, mint szanitécek. Bátran szedték össze a sebesülteket, és be-kötötték őket ágyúzás és gépfegyvertűz közben. Az üteghez is odaszaladtak meghajolva, és kérdezgették az embereket: »Van-e sebesült? Kell-e kötözés?« — Volt egy-két könnyebb sebesülés nálunk is.

Egyszercsak hirtelen parancsot kaptunk: tüzet szüntess! Az ellenfél is tüzet szüntetett. Hajnalban visszamentünk a kaszárnyába.

Nagy vizsgálat kezdődött. Egész délelőtt a kaszárnyá-ban kellett maradnunk, teljes készütségben. Ott tudtuk meg apránként, hogy egy frontról hazatért bolsevista érzelmű ezredet ugrasztottak nekünk azzal a hamis hírel, hogy a vá-rospan ellenforradalmi katonaság van. Ellenségnek hittek minket, s megtámadták különítményünket. A hídnál közel-harcokba keveredtek a mieinkkel, és ott magyar beszédet és káromkodást hallottak. Akkor rájöttek, hogy becsapták őket, magyarok nem álltak be az ellenforradalmárokhöz. Tüzet szüntettek, tárgyalásokat kezdtek, és akkor kiderült, hogy nem vagyunk ellenségek. De akkorra már volt egy csomó halott és sok sebesült is. A fehérek játéka sikerült. Egy cso-mó tisztet rögtön letartóztattak, és bezárták őket a mi ka-szárnyánkba. Néhány civil is volt velük. Valahogy min-denki gyanús lett.

Velünk is lerakatták fegyvereinket és töltényeinket az ágyra. Nyilván ki akarták próbálni, hogy engedelmeske-dünk-e a forradalmi vizsgálóbizottságnak. Egy szálíg fegyel-mezetten végrehajtottuk a parancsot. Az ágyaktól el kellett menni, kint a folyosókon várakoztunk, hogy mi lesz. Egy félóra múlva újra fölvehettük fegyvereinket és töltényein-ket.

Igen magasrangú vörös parancsnok jött, mint kiküldött, néhány más tiszttel. Köztük volt a mi parancsnokunk is. Másodmagammal magukhoz intettek, hogy kísérjük őket a tisztí foglyokkal telt szobába. Kinyitott revolver táskával, kezünk a revolveren, úgy léptünk be a nagy szobába. Ott ültek, álltak, feküdtek a foglyok. Kérdezgették és igazoltat-ták őket sorban. Aki nem tudott megfelelő választ adni, azt vitték a forradalmi törvényszék elé. Az pedig, ahogy hal-lottuk, nem tréfált, a tárgyalás és az ítélet végrehajtása gyorsan ment.

Néztem a letartóztatottakat. Ezek a tiszték bujtatták föl a helyben hozzájuk csatlakozott fehér tisztekkel és civilek-

kel együtt a hazatérő ezredet. Ha nincsenek ágyúink, szétvernek bennünket biztosan, mert sokkal többen voltak, mint mi.

Gyorsan folyt az igazoltatás. Egy idős tábornok is szabadult. Megkönnyebbülésében elkapta a vörös komesszár kezét és megcsókolta. Az élete hajszálon lógott, úgy lehet.

Délutánra rend volt a városban, csak megerősített őrségek cirkáltak. Kimenőt is kaptunk. Elmentem az ápolónőhöz. De a nagy kimerültségtől elaludtam a karjain. Meg is sértődött, hogy csak úgy alszok mellette, mint a tuskó. Furcsa nő volt. Egyre a régi szép Oroszországot siratta. Nem tetszett neki a forradalom.

Ekkoriban megtudtuk, hogy megalakult a Vörös Hadsereg és mindenfelé szervezik a rendes vörös sorkatonaságot. A különítményeket pedig föloszlatják. Nálunk is ismertették az új helyzetet, és fölszólították a vörösgárdistákat, hogy lépjenek át a Vörös Hadseregbe. De egyelőre gondolkozási időt adtak.

Néhányad magammal a salonunkból tanfolyamra kezdtünk járni. Összesen huszonnyolcan jártunk kiképzésre. Forradalmi katonai munkára oktattak bennünket, vörös szakaszparancsnokokká képezték ki, hogy a munkásosztálynak hasznára lehessünk. Fölvonulás, támadás, védelem, visszavonulás, szervező és fegyelmező módszerek, politikai elmélet voltak a tantárgyak. Egy igen tanult magyar tiszt oktatott bennünket. A nevét nem közölték velünk. Ma sem tudom, ki volt, de nagyszerű katonának, igen okos embernek láttam.

A tanfolyam után megkérdezték, ki akar átlépni a Vörös Hadseregbe, vagy ki akar hazamenni? Csoportunknak egy része úgy határozott, hogy átlép a vörös sorkatonák közé, másik része hazaindulásra szánta el magát. Nem befolyásoltak bennünket. Én is úgy gondoltam, hazamegyek. Pár nap múlva, tizennyolc április 4-én — a dátumra ma is jól emlékszem — négyen egy csoportban útnak is indultunk Kiev felé.

Az ápolónő, akihez a tanfolyam idején is eljártam, de nem beszéltem neki dolgainkról, megsúgta, hogy szintén haza akar utazni. Úgy mondta, egy darabig velünk utazik. Ma már csodálkozom, hogy is mertem kijárni hozzá, néha még ott is aludni nála, amikor egyre a régi, nagy és boldog Oroszországot siratta. Úgy látszik, ő boldog volt benne. Nacionalista volt, nem rokonszenvezett a forradalommal. És ahogy az ország egyre jobban belemerült a forradalomba, a nő egyre türelmetlenebbül vágyott el Orelből. A kaszárnyától jó messze lakott, valahol a külvárosban. Könnyen elintézhetett volna, mint vörös bakát...

Orelben a tanfolyamon megmondták, hogy azért kell

több tudással fölkészülnünk, mert a központi hatalmak elvesztik a háborút, és ott is hasonló események jöhetnek majd. Megmutatták a térképet is, hogy fog szétesni a Monarchia. Kicsit hitetlenül néztünk rájuk eleinte, de aztán rájöttünk, hogy tudják, mit beszélnek.

Amikor útrakeltünk, egy kis írást kaptunk, hogy átme-hessünk a vörös arcvonalon. De figyelmeztettek, ahogy át-érünk, rögtön tépjük össze és szórjuk el, mert túlhan még áll a háború. Arról, hogy vörösgárdisták voltunk, hallgas-sunk, mert bajunk lehet belőle a katonaságnál.

Reggel indultunk Orelből. Estefelé Vorozsbába érke-ztünk vonaton, minden baj nélkül. Az ápolónő is velünk uta-zott a családjához Vorozsbába. Ő engedély nélkül távozott, papírja nem volt. Ha igazoltatták volna, bajba kerül, mert elhagyta szolgálati helyét. De vöröskeresztes karszalag és fejkendő lévén rajta, senki sem hederített rá. Ránk sem. A front nagyon bizonytalan volt. Egyébként sem ő, sem más mitsem tudott arról, hogy mi valamilyen megbízást vagy utasítást kaptunk volna. Egyszerűen hazatérők voltunk.

Az ápolónő szülei házánál megaludtunk mind a négyen. Éjjel a németek előrenyomultak, és körülfozták Vorozsbát. Hajnal felé ágyúzás is volt. Én az úttól kifáradva úgy alud-tam, hogy semmit sem hallottam belőle. Csak a nő mesélte reggel: A vörösök visszavonultak, lelkendezett. Egészen el-idegenedtem tőle. Dél előtt sok német katona vonult be a vá-roskába. A nő örült neki, féltette jómódú családja vagyonát. Azért is ment haza, hogy távolabb legyen a vörösöktől. Enni adott, és mi négyen tovább mentünk Kievbé. Gyalogoltunk a vasútvonal mentén, mert vonat már nem volt. A németek nem sokat hederítettek ránk, amikor mondtuk, hogy haza-térő hadifoglyok vagyunk.

Kievből az osztrák-magyar parancsnokságon barátság-talan közömbösséggel fogadtak az altisztek. Olyasmit olvas-tunk le az arcukról, hogy minek jöttünk haza. Gondolták ta-lán, hogy velünk is tovább tart a háború...

Kievből sok hadifoglyot verődött össze, a vasutasok va-lahogy összeállítottak egy teherszerelvényt, ráírták az olda-lára, hogy »Heimkherer«, hazatérő vonat. A vagonok tetején utaztunk, mert máshol már nem jutott számunkra hely. Az orosz határ közelében aztán ez a szerelvény is leállt. Gyalog mentünk be Golubiába, az első lengyel városkába. Itt már osztrák közigazgatás volt. Összeszedtek bennünket és karan-tinba tettek. Egyenként hallgattak ki, hogy hol jártunk, mit csináltunk orosz földön. Egy őrmester vezette a jegyzőköny-vet. A vesztegár után aztán írásbeli parancsot kaptunk, hogy kinél jelentkezzünk a hadtestparancsnokságnak. Bent az országban új jegyzőkönyvet csináltak és a régit is elő-

szedték, hogy egyeztessék. Én a vörösgárdában töltött három hónapomat elhallgattam. Jelentkezés után szabadságot kaptunk.

Odahaza a faluban nagy fejszoválással fogadták a szavaimat, amikor elmondtam, amit a kurzuson hallottam a központi hatalmakról. »Hisz mindenfelé idegen földön vannak, győzelemre állnak« — hitetlenkedtek egyesek, — »hogymolhatnak össze?...«

De az események az én értesüléseimet igazolták. Én nem vesztettem el a fejemet, mert az oroszországi események valamennyire előkészítettek. A Magyar Tanácsköztársaság harcaiban, utána pedig szülőföldemen, Jugoszláviában könnyebben megtaláltam a helyemet, mert a nagy Októberi Forradalomban szereztem az első komoly tapasztalatokat...

